

פתח דבר

תלמידים ומורים יקרים,

הספר שלפניכם כולל את כל נושאי הלימוד הנדרשים לבחינת הבגרות הקרובה, ומשמש כלי עזר להכנת התלמידים לבחינת הבגרות וכן ללימוד לאורך שנת הלימודים כולה.

הספר תואם את מיקוד החומר שפרסם משרד החינוך לקראת בחינות הבגרות בהיסטוריה במועדי חורף וקיץ 2021.

בספר תמצאו שאלות לתרגול וכן בחינות במתכונת בחינות הבגרות ותשובות לדוגמה.

נושאי הלימוד בהיסטוריה כוללים חומר לימוד רב. לכן כדי להקל עליכם, לאורך כל הספר מודגשים עיקרי הדברים, ובכך מאפשרים מיקוד וחזרה מהירה על נושאי הלימוד.

ארבע בחינות לתרגול במתכונת בחינת הבגרות. לשתי בחינות (1, 2) מצורף תשובון ובו הצעה לפתרון הבחינה.

הספר כולל גם "טיפים" – הנחיות למענה על בחינת בגרות, בתוספת לחומר הלימוד.

בהצלחה בלימודים ובבחינות,

שגיא כהן

"טיפים" למענה על בחינת הבגרות

בפרק "מבחנים" תמצאו שתי בחינות בנוסח בחינות הבגרות עם תשובון, ושתי בחינות בנוסח בחינות הבגרות ללא תשובות.

"טיפים" – הנחיות למענה על בחינת הבגרות

- 1. מבנה השאלון.** בבחינת הבגרות ארבעה פרקים. עליכם לענות על שאלה אחת מכל פרק. בסך הכול על כל תלמיד לענות על ארבע שאלות. שימו לב – השאלה הראשונה בכל פרק היא שאלת מקור. חובה לענות לפחות על שתי שאלות מקור.
- 2. חלוקת הזמן.** הקדישו כחצי שעה לכל שאלה.
- 3. מילות ההוראה.**

הצג / הדגם: על התלמיד להציג את הגורם, את הפעולה, את המושג המבוקש, אך לא להסביר את הנסיבות שחוללו אותו או נגרמו בעקבותיו.

הסבר: על התלמיד להציג את הגורם, את הפעולה, את המושג המבוקש, ולהסביר את הנסיבות שחוללו אותו או שנגרמו בעקבותיו. זאת אומרת, יש להסביר כיצד קרה הדבר, ולא להסתפק בהצגת התופעה.
- 4. מספר הפרטים בשאלה.** כאשר יש הנחיה מפורשת, יש לפעול על פיה. כאשר אין הנחיה מפורשת, יש להציג שלושה פריטים (לדוגמה: "הסבר את הגורמים" – אין הנחיה מפורשת כמה גורמים, לכן יש להסביר שלושה גורמים). בכל מקרה, אם הצגתם יותר גורמים מן המבוקש, הבוחן יתחשב בטובים ביותר שכתבתם.
- 5. שאלות מקור.** בשאלה שבה קטע מקור, אין להסתפק בהעתקת המקור, אלא לענות בניסוח עצמי, ולבסס את תשובתכם על החלקים הרלוונטיים בקטע. לכל משפט שציטטתם מהקטע הסבירו מה למדתם ממנו!

בהצלחה בבחינה!

פרק ראשון

הלאומיות בישראל ובעמים

בפרק זה עליך ללמוד חמישה נושאים:

1. הלאומיות המודרנית באירופה במאה ה-19
2. התנועה הלאומית היהודית המודרנית - הציונות.
3. פועלו של הרצל להקמת התנועה הציונית ולארגונה.
4. פעולותיהם של הציונים בארץ ישראל עד מלחמת העולם הראשונה.
5. התנועה הציונית והיישוב היהודי בארץ ישראל בזמן מלחמת העולם הראשונה.

הלאומיות המודרנית באירופה במאה ה-19

מהי הלאומיות?

הלאומיות היא תופעה שצמחה במאה ה-19 באירופה, ובמסגרתה **קבוצות של אוכלוסייה ראו את עצמן כעמים שיש להם עבר, מוצא, תרבות ושפה משותפים. עמים אלו שאפו להקים מדינות עצמאיות**, שבהן יתגבש הלאום ויבטיח את האינטרסים של חבריו. הלאומיות הייתה כוח מלכד, אך גם מפלג: מצד אחד גיבשה תופעת הלאומיות עמים ויצרה לכידות חברתית. מנגד עוררה הלאומיות מתחים בין לאומים שונים, והובילה לדחייה של מיעוטים ואנשים שנתפסו כזרים.

מה קושר ומלכד את בני אותו הלאום?

כחלק מן הלאומיות נחלשו והתפרקו מסגרות השייכות המסורתיות: השייכות למשפחה, למקצוע, לקהילה הכפרית שהפכה חלשה יותר, ובמקומה צמחה תחושת שייכות למעגל גדול יותר: הלאום. **בני הלאום חשו שהם חלק מעם**

בעל מאפיינים ייחודיים משלו: שפה, מנהגים ומסורות, עבר משותף, מוצא משותף. חברי הלאום פיתחו סמלים ייחודיים, כגון דגל והמנון, טיפחו את מורשתם המשותפת, כתבו סיפורי עם שעברו מדור לדור בעל פה, וראו בכל אלו חלק מתרבותם המשותפת כעם. גם השאיפה המשותפת של בני הלאום למדינה עצמאית משלהם והמאבק להשגתה, גיבשו וליכדו אותם לקבוצת לאום מאוחדת.

מהם השינויים שחוללה הלאומיות המודרנית באירופה במאה ה-19?

- חיזוק מסגרות השתייכות ויצירת מוקדי זהות חדשים לבני האדם. מעגלי השייכות המשמעותיים של האדם בעולם העתיק היו המשפחה, הקהילה הכפרית והקהילה של בעלי המקצוע. **בעידן המודרני נחלשו מסגרות השייכות המסורתיות, והלאום הפך לקהילה המשמעותית בחייו של האדם**. האדם בעידן הלאומיות הזדהה רגשית עם הלאום וסמליו, ואף הסכים להילחם למען עצמאות הלאום. לצד זאת, ציפה האדם כי מדינת הלאום תפעל למען האינטרסים שלו ושל חברי הלאום מבחינה חברתית, כלכלית וצבאית. בשונה מעידן המלוכה והקיסרות, מדינת הלאום נתפסה כמדינה השייכת לעם, ולא לשליט.
- התגבשותן של מסגרות חברתיות, פוליטיות ותרבותיות. **עידן הלאומיות מאופיין בצמיחה של מסגרות, מוסדות וארגונים שטיפחו את רעיון הלאומיות** ונאבקו למען הקמת מדינה עצמאית.

היכן אני ממוקם בפרק הראשון?

1. הלאומיות המודרנית באירופה במאה ה-19.
2. התנועה הלאומית היהודית המודרנית - הציונות.
3. פועלו של הרצל להקמת התנועה הציונית ולארגונה.
4. פעולותיהם של הציונים בארץ ישראל עד מלחמת העולם הראשונה.
5. התנועה הציונית והיישוב היהודי בארץ ישראל בזמן מלחמת העולם הראשונה.

חברות לאומיות טיפחו תרבות לאומית. כחלק מן התרבות הלאומית נוצרו סמלים לאומיים שייצגו את העם: דגל, המנון, אנדרטאות, בתי עלמין צבאיים. נוסף על כך, התפתחה תרבות של שירים לאומיים וטקסים. התרבות הלאומית תרמה לגיבושו של העם כקבוצה בעלת מאפיינים משותפים, וביטאה את רגשותיו הלאומיים.

- שינויים במפה המדינית של אירופה. טרם עידן הלאומיות הייתה אירופה מחולקת למספר מצומצם של אימפריות רב לאומיות. **כחלק מתופעת הלאומיות, התפרקו אימפריות רב לאומיות, ובמקומן צמחו מדינות לאום רבות**, שבכל אחת מהן רוב לאומי ולצדו מיעוטים לאומיים שונים.

הגורמים לצמיחת התנועות הלאומיות

מה הוביל להתפרקותן של מסגרות השייכות המסורתיות ולצמיחת רעיון הלאומיות? מה הוביל לירידת כוחם של מוסדות הדת, המשפחה, הקהילה הכפרית והמעמדית, ולצמיחתו של מעגל שייכות חדש: הלאום?

השפעתם של גורמים רעיוניים על צמיחת הלאומיות:

- השפעת עקרונות תנועת ההשכלה. לאורך המאה ה-18 התפתחו באירופה רעיונות חדשים על האדם, על ערכו ועל יכולותיו, המכונים "רעיונות הנאורות" או "רעיונות ההשכלה". **על פי רעיונות ההשכלה האדם הוא בעל תבונה, ובכוח שכלו יוכל לקבל את הבחירות הנכונות לו, ולנהל את חייו היטב. תפיסה זו הייתה שונה מן התפיסה המסורתית, שלפיה מקור התבונה באל ובמסגרות המייצגות אותו: הדת והמלוכה.** כדי שהאדם יוכל לנצל את תבונתו, עליו להיות חופשי, להשתחרר ממסגרות ומתפיסות מסורתיות, כגון דת ואמונות תפלות. התפתחות המדע, הרפואה והטכנולוגיה חיזקה את תפיסת ההשכלה, שלפיה האדם הוא יצור בעל תבונה, ובכוח שכלו יוכל לעצב את גורלו. רעיונות אלו השפיעו על צמיחת הלאומיות בכמה אופנים:
  1. בני אדם שהאמינו ברעיונות ההשכלה השתחררו מהממסד הדתי וממוסדות הכנסייה, ושאפו להקים שלטון שישרת אותם ושהם בחרו בו, ולא האל או נציגו. הם רצו שלטון שמקור הסמכות שלו הוא האדם, ולא הממסד הדתי או האל.
  2. התפרקות המסגרות הדתיות הגבירה את הצורך במסגרת שייכות חדשה לבני האדם. הלאום מילא תפקיד זה, וסיפק תחושת שייכות לאדם במקום המסגרת הדתית.
  3. משמעות רעיון ההשכלה, שכל אדם הוא בעל תבונה, הייתה שכל בני האדם גם שווים בזכויותיהם וזכאים לחירות מלאה בחייהם, במחשבתם וברכושם. רעיונות אלו דחפו להקמת מדינת הלאום שבה יובטחו זכויותיהם של בני האדם.
- השפעת החילון. חילון הוא תהליך שבו השתחררו בני אדם משליטתם של מוסדות דתיים ומאמונה בסמלים דתיים. עם צמיחת רעיונות ההשכלה ועם התפתחות המדע והטכנולוגיה, צמחה גם תופעת החילון. רבים מבני האדם חדלו להאמין באל ובמוסדות הדת המייצגים אותן, וניהלו את חייהם ללא מחויבות לכתבי הקודש ולכנסייה או לרבנות. תהליך החילון הגביר את

הבחירה החופשית של האדם ואת שחרורו מהממסד ומהמסגרות המסורתיות. החילון השפיע על צמיחת הלאומיות בכמה דרכים:

1. **בני אדם שעברו תהליך חילון לא קיבלו את הממסד הדתי כממסד לגיטימי, ושאפו לכונן שלטון חילוני שבחרו בני האדם, ולא האל או נציגיו.** הלאומיות אפשרה לבני האדם לכונן מדינה שבה השלטון אינו כפוף לגורמים דתיים, והוא נבחר על ידי האזרחים ואמור לפעול למענם.
2. **התפרקות המסגרות הדתיות הגבירה את הצורך במסגרת שייכות חדשה.** בני אדם שעזבו את הדת וחוו תלישות וחוסר שייכות, מצאו בלאום ובמדינת הלאום מסגרת שייכות חדשה.
- **השפעת התנועה הרומנטית.** הרומנטיקה היא תפיסה שראתה את הייחודי בכל אדם ובכל לאום. על פי רעיונות הרומנטיקה, כל אדם הנו ייחודי ושונה מזולתו. בניגוד לרעיונות ההשכלה, שראו בתבונה האנושית מקור לידע ולסמכות, התנועה הרומנטית העדיפה דווקא את האינטואיציה, את הרגש, את הטבע האנושי ואת המסורות החברתיות. רעיונות הרומנטיקה ראו את העם כקבוצה עתיקה שיש לשמר ולטפח את מסורותיה ואת תרבותה העתיקות. **התנועה הרומנטית תרמה להזגשת ייחודם של העמים ולגיבושם.**

השפעתם של מהפכות ואירועים פוליטיים על צמיחת הלאומיות

מהפכות ושינויים פוליטיים שהתחוללו בשלהי המאה ה-18 ובראשית המאה ה-19 הובילו לצמיחת הלאומיות באירופה:

1. **המהפכה האמריקאית. המהפכה האמריקאית היא רצף של אירועים שבהם מרדו מתיישבי היבשת בשלטון הבריטי, והקימו מדינה עצמאית הפועלת למען האינטרסים שלהם.** יבשת אמריקה הייתה מיושבת בשבטים מקומיים, אינדיאניים ואחרים, אך מהמאה ה-17 החלו מהגרים אירופאים להגיע לאמריקה, להשתקע בה, ובמשך עשרות שנים השתלטו עליה. המתישבים היו כפופים ברובם לשלטון בריטי, שילמו לו מסים, והיו נתונים לחוקיו. בשנת 1776 התנתקו המתישבים מהשלטון הבריטי באמריקה, נלחמו בו, והכריזו על עצמאותם ועל הקמת מדינה חדשה: "ארצות הברית של אמריקה". לאחר ניצחונם כתבו חוקה שהגדירה את זכויותיהם של אזרחי ארצות הברית ואת החירויות שהם זכאים להן. **המהפכה האמריקאית הפיצה את רעיון הלאומיות באירופה, והפכה אותו למעשי ולבר השגה בעיני רבים.**
2. **המהפכה הצרפתית. המהפכה הצרפתית (1789) היא אירוע שבו הדיח העם הצרפתי את מלך צרפת, וביטל את זכויות היתר של המעמדות הגבוהים בצרפת: האצולה והכנסייה. העם הצרפתי כונן שלטון דמוקרטי, שבו כל אזרח נהנה מזכויות בחירה ומיכולת השפעה, ללא קשר למעמדו החברתי.** לפני המהפכה היו אזרחי צרפת מחולקים לשלושה מעמדות: האצולה, הכמורה והמעמד השלישי. עם האצולה ועם הכמורה נמנו אמנם אחוזים בודדים מהאוכלוסייה, אך הן נהנו מעדיפות בקבלת החלטות. המעמד השלישי, מרבית אוכלוסיית צרפת, היה נטול השפעה ונשא בנטל המסים. לאחר המהפכה הוקמה בצרפת "האספה הלאומית", אשר ייצגה את העם. נציגי האספה נבחרו באופן דמוקרטי על ידי כל האוכלוסייה באופן שווה. **הצלחתה של המהפכה**

הצרפתית הובילה להפצת הרעיונות חירות, שוויון ולאומיות ברחבי אירופה, ועוררה עמים נוספים לשאוף לשלטון הפועל למען העם.

3. שלטונו של נפוליאון. בשנת 1799 תפס נפוליאון את השלטון בצרפת, והכתיר את עצמו לקיסר המדינה. בשנות שלטונו כבש נפוליאון עם צבאו מדינות רבות באירופה. באמצעות כיבושיו הפיץ נפוליאון את רעיונות המהפכה הצרפתית באירופה. **שלטונו של נפוליאון במדינות אירופה, ורעיונות החירות שספגו התושבים שכבש, עוררו את התקוממותם של עמי אירופה, והגבירו את שאיפותיהם לגירוש השלטון הזר ולהקמת מדינה עצמאית.**

השפעתם של שינויים טכנולוגיים על צמיחת הלאומיות

• **השפעת תהליכים של תיעוש ועיור. תהליכים של תיעוש (התפתחות התעשייה) ועיור (מעבר המוני מהכפרים לערים הגדולות) הובילו להתפרקות מסגרות השייכות המסורתיות, ולצמיחת הלאומיות כמסגרת שייכות חדשה.** התפתחויות טכנולוגיות לאורך המאה ה-18 הובילו ליצירת מכונות. מכונות אלו הגדילו את יכולת הייצור של האדם, והקטינו את הצורך בידיים עובדות בכפרים. עקב כך התרחש תהליך של עיור, וכפריים רבים עברו לערים הגדולות. בערים הועסקו פועלים רבים במפעלי תעשייה, בתנאי עבודה ירודים וקשים ובשכר נמוך. התהליכים של התיעוש והעיור הובילו לצמיחת הלאומיות בכמה אופנים:

1. **מציאות החיים הקשה בעיר: תנאי המחיה הצפופים ותנאי ההעסקה הירודים הובילו להתאגדות של אוכלוסייה רבה בעיר כדי להבטיח את זכויותיה ואת תנאי החיים.** אוכלוסייה זו שאפה להקים מדינה שתפעל לקידום ולהגנה על האינטרסים הכלכליים והחברתיים שלה.

2. **בעיר התפרקו מסגרות השייכות המסורתיות של האוכלוסייה שהיגרה מהכפרים לערים:** המשפחה, המעמד המקצועי והקהילה הכפרית שהיו קיימים במשך שנים, התפרקו עם המעבר לערים הגדולות. הלאומיות הייתה מסגרת חברתית חדשה להמונים בעיר, וסיפקה מענה לתחושה של חוסר השייכות והתלישות בעיר.

• **השפעתן של תמורות בתחבורה, בתקשורת, בחינוך ובתרבות.** ההתפתחויות הטכנולוגיות הובילו לשינויים ולחידושים שזירזו, כל אחד בתחומו, את צמיחת הלאומיות:

1. **התפתחות התחבורה.** המצאת הקיטור הובילה להתפתחות מהירה של הרכבות באירופה. לאורך המאה ה-18 והמאה ה-19 הונחו מאות קילומטרים של מסילות רכבת ביבשת אירופה. **הרכבת אפשרה קשר ומפגש בין אוכלוסייה, הקלה את מעבר האוכלוסייה מאזורים שונים, ואפשרה את צמיחתן של קהילות גדולות באירופה.**

2. **התפתחות הדפוס והעיתונות.** הפיכת הדפוס לזמין ולזול אפשרה הפצה של רעיונות באופן המוני, השפיעה על צמיחתה של העיתונות, וכך יצרה קשר בין אוכלוסיות רבות ומרוחקות. העיתונות יצרה מכנה משותף בין אנשים שונים, ותרמה לגיבוש תודעה משותפת לבני אדם.

3. חינוך ותרבות. התפתחות של בתי ספר ומוסדות חינוך ותרבות המוניים בערים, תרמה ליצירת תודעה משותפת בקרב האוכלוסייה, וכך השפיעה על צמיחת הזהות הלאומית המשותפת.

המאפיינים ודפוסים הפעילות של התנועות הלאומיות באירופה במאה ה-19

המאפיינים של מנהיגי התנועות הלאומיות באירופה במאה ה-19

- המעמד החברתי של המנהיגים. בעולם שקדם ללאומיות היו המנהיגים בדרך כלל ממעמד גבוה, ולא מהמון העם. על פי רוב נמנו המנהיגים עם שושלות של מלוכה, אצולה, משפחות בעלות ממון רב או בעלות קרבה לכנסייה. לעומת זאת, בעידן הלאומיות צמחו המנהיגים מהמעמד הבורגני, מתוך המון העם, ופעלו למען האינטרסים של העם.
- מקור הסמכות של המנהיג. מקור הסמכות של המנהיג היה העם, ולא האל, כוחו הצבאי או ירושה מאבותיו, כפי שהיה נהוג בעולם העתיק. האזרחים תמכו במנהיג משום שהאמינו כי יוכל לשפר את מעמדם ואת מצבם הכלכלי, החברתי והפוליטי, והעניקו לו את הזכות לשלוט.

תחומי הפעולה של התנועות הלאומיות באירופה במאה ה-19

הפעילים בתנועות הלאומיות טיפחו את התודעה הלאומית של בני עמם, ונאבקו פוליטית להקמת מדינה לאומית.

שלבי ההתפתחות של הפעילות הלאומית באירופה במאה ה-19

- פעילות של אנשי רוח לגיבוש זהות לאומית. משכילים ואנשי רוח יצרו תרבות משותפת. הם פיתחו את השפה הלאומית, אספו, עיבדו וכתבו שירים וסיפורי עם שהפכו לתרבות משותפת, שעליה גדלו והתחנכו חברי לאום.
- פעילות תרבותית וארגונית להפצת הלאומיות. אגודות לאומיות פעלו כדי להפיץ את הזהות הלאומית ולהדק את הקשר בין בני עמם. הפצת הלאומיות נעשתה על ידי הקמת בתי ספר, יצירה של סמלים וטקסים לאומיים, כתיבת עיתונים.
- פעילות פוליטית למען הגשמת זכויות לאומיות. לאחר שרעיון הלאומיות הפך לנחלתם של רבים, הצטרף המון העם למאבק עממי להשגת זכויות לאומיות. המאבק כלל הפגנות ומחאות פוליטיות. בשנת 1848 התרחש גל מחאות והתקוממות לאומית באירופה, המכונה "אביב העמים". המון אדם נאבק להשגת עצמאותו ולסילוק השלטון הזר. על פי רוב לא נחלו מאבקי "אביב העמים" הצלחה.
- פעילות דיפלומטית וצבאית להקמת מדינת הלאום. תנועות לאומיות שצברו כוח פוליטי ותמיכה בקרב בני העם, יצרו קשרים בינלאומיים וכוח צבאי, ופעלו באופן דיפלומטי וצבאי לגירוש השלטון הזר ולהקמת מדינה עצמאית.

הגורמים המסייעים והגורמים המעכבים למימוש יעדי התנועות הלאומיות באירופה במאה ה-19

- היקף המודרניזציה בתחומים שונים. התפתחות טכנולוגית מואצת, שכללה התפתחות של התחבורה והדפוס ותהליכי תיעוש ועיור, יצרה תנאים נוחים יותר לצמיחת הלאומיות, וזירזה את התפשטות רעיונות הלאומיות בקרב בני העם, ואת התגייסותם למאבק הלאומי.
- כוחה של הכנסייה. הלאומיות ערערה על כוחה ועל שליטתה של הכנסייה, ושאפה להקטין את כוחה ביחס למוסדות הלאומיים. ככל שכוחה של הכנסייה היה רב יותר, היא הצליחה להשפיע על המון העם, ולמנוע את התפשטות רעיון הלאומיות ואת גיוס העם למען המאבק הלאומי.
- מידת הפיצול החברתי, המדיני והתרבותי. ככל שהעם היה מפוצל יותר בין תרבויות שונות, בין מעמדות שונים ונתון לשלטונות ולמנהיגים שונים, כך היה קשה יותר לאחד אותו, ולגייס אותו למאבק לגירוש השלטון הזר ולהשגת עצמאות.

חזרה ותרגול:

הלאומיות המודרנית באירופה במאה ה-19

ודאו שהבנתם: שאלות לסיכום הנושא

1. מה קושר ומלכד את בני אותו הלאום?
2. מהם השינויים שחוללה הלאומיות במפה המדינית של אירופה?
3. כיצד השפיעה הלאומיות על מסגרות השייכות של האדם?
4. כיצד השפיעה הלאומיות על צמיחתן של מסגרות חברתיות, פוליטיות ותרבותיות?
5. כיצד השפיעו רעיונות ההשכלה והחילון על צמיחת הלאומיות?
6. כיצד השפיעה התנועה הרומנטית על צמיחת הלאומיות?
7. כיצד השפיעו מהפכות ואירועים פוליטיים על צמיחת הלאומיות באירופה?
8. כיצד השפיעו שינויים טכנולוגיים על צמיחת הלאומיות באירופה?
9. מה היו מאפייני המנהיגים של התנועות הלאומיות באירופה?

שאלות בנוסח בחינת הברות

תופעת הלאומיות המודרנית והגורמים לצמיחתה

קראו את הקטע שלפניכם, וענו על השאלות שאחריו.

הבסיס למהפכה התעשייתית היה השימוש בכוח הקיטור, תחילה לצורכי ייצור ואחר כך להובלה. במקום ליצור דברים בידיים, בכוח שריריו של האדם, נעשה שכיח יותר ויותר ליצור דברים במכונות בכוח הקיטור... צורכי מנוע הקיטור הולידו ביקוש חדש לברזל לשם ייצורו של המנוע עצמו, ולפחם לייצור הקיטור... התעשייה הממוכנת הייתה כרוכה בעיור, תחילה תעשיית הטקסטיל ואחר כך התעשייה הכבדה של פחם, ברזל ופלדה. בהפעלת המכונות החדשות היה אפשר להסתפק, ברוב המקרים, בפועלים בלתי מקצועיים. לא זו בלבד שפועלים מקצועיים הורדו בדרגה, והביקוש להם פחת, אלא שנתאפשר להעסיק גם נשים וילדים בשכר נמוך מזה ששולם לגברים, ועובדה זו חוללה מהפכה בכל אופיו של שוק העבודה. אלפי משפחות חיו בבתים צפופים מדי, בערי תעשייה קודרות ואפורות; העובדים נתבעו לעבוד שעות רבות ביממה בשכר ירוד, וכך נוצרה בעיה חברתית חדשה, רחבת מידות. המעסיקים שהיו שרויים בתחרות חריפה עם חברות מתחרות... הורידו את תנאי העבודה והשכר לרמה הנמוכה ביותר שיכלו. חיי הכלכלה לבשו צביון אכזר ובלתי אנושי שלא היה כמותו קודם.

(מתוך: תומפסון, אירופה מאז נפוליאון, עמוד 111-112).

1. על פי הקטע שקראתם, **הציגו** את הקשיים החברתיים שיצרה המהפכה התעשייתית.
הסבירו כיצד הובילו קשיים אלו לצמיחת הלאומיות המודרנית באירופה במאה ה-19.
2. הסבירו כיצד הובילו הגורמים הרעיוניים (ההשכלה והרומנטיקה) לצמיחת הלאומיות באירופה במאה ה-19.

התנועה הלאומית היהודית המודרנית - הציונות

היכן אני ממוקם בפרק הראשון?

1. הלאומיות המודרנית באירופה במאה ה-19.
2. התנועה הלאומית היהודית המודרנית - הציונות.
3. פועלו של הרצל להקמת התנועה הציונית ולארגונה.
4. פעולותיהם של הציונים בארץ ישראל עד מלחמת העולם הראשונה.
5. התנועה הציונית והיישוב היהודי בארץ ישראל בזמן מלחמת העולם הראשונה.

בקרב העם היהודי, כמו בקרב עמים אחרים באירופה, צמחה תופעת הלאומיות. התנועה הלאומית היהודית נקראה "הציונות". ואולם, הלאומיות היהודית צמחה מספר שנים לאחר צמיחת התנועות הלאומיות של עמים אחרים באירופה.

מהם הגורמים שעיכבו את צמיחתה של הלאומיות היהודית?

1. האמנציפציה. לאורך המאה ה-19 קיבלו מרבית היהודים באירופה שוויון זכויות (אמנציפציה). שוויון הזכויות אפשר ליהודים להתקדם מבחינה חברתית וכלכלית. הם השתלבו במקומות עבודה ובמוסדות השכלה שבעבר היו חסומים בפניהם. בעקבות מתן האמנציפציה חל שיפור במצבם הכלכלי והחברתי של יהודי אירופה. יהודים שמצבם הכלכלי והחברתי היה טוב מבעבר, ראו את עתידם באירופה, ולא שאפו לכוון מדינה ליהודים.

2. התנגדות דתית לרעיון הלאומיות. חלק ניכר מהיהודים הדתיים האמינו כי האל השביע את עם ישראל שלא יעלה לארץ ישראל באופן מאורגן ("שלוש השבועות"). על פי תפיסה יהודית מסורתית זו, גאולת היהודים תתרחש באופן נסי, על ידי האל, ולא על ידי האדם. יהודים שהאמינו בתפיסה זו התנגדו לתנועה הציונית ולעליית יהודים לארץ ישראל.
3. פיצול לשוני, תרבותי וגאוגרפי. היהודים היו מפוצלים מבחינה גאוגרפית, לשונית ותרבותית. יהודים שונים חיו בארצות שונות, דיברו שפות שונות, והתקשו לתקשר זה עם זה. מקצתם זיהו עצמם כבני המולדת שבה חיו, וזיקתם כלפי יהודים בעלי תרבות שונה הייתה נמוכה.

הגורמים לצמיחתה ולהתארגנותה של התנועה הציונית

אף שצמיחת הלאומיות היהודית התעכבה ביחס לצמיחת תנועות לאומיות אחרות באירופה, לבסוף צמחה הלאומיות היהודית, ונאבקה על עליית יהודים לארץ ישראל ובהמשך על הקמת מדינה. מה הוביל לצמיחת הלאומיות היהודית?

1. האכזבה מן האמנציפציה. שוויון הזכויות שקיבלו היהודים באירופה (האמנציפציה) אמנם שיפר את מצבם של היהודים מבחינה חברתית וכלכלית, אך עם זאת, ככל שחלף הזמן התגברו גילויים של אפליה, קנאה ושנאה כלפי היהודים. יהודים רבים הבינו שקיבלו שוויון זכויות מבחינה

חוקית, אך מבחינה חברתית לעולם לא יקבלו אותם כשוים באירופה. לנצח יתויגו כיהודים, ולא כאירופאים. הבנה זאת הובילה חלק מיהודי אירופה להאמין ברעיון הלאומיות היהודית ולתמוך בתנועה הציונית.

2. החשש מפני אובדן הזהות היהודית. שילוב היהודים באירופה ותהליכי החילון שעברו היהודים, יצרו חשש בקרב יהודים רבים שהעם היהודי יאבד את ייחודו, וייטמע בקרב עמי אירופה. **החשש מפני אובדן הזהות היהודית הוביל כמה מן היהודים לאמץ את רעיון הלאומיות היהודית,** מתוך הנחה שהתאחדות היהודים כעם במולדת משלהם, תבטיח את שימורו של העם היהודי. נוסף על כך, הלאום היהודי היה למסגרת שייכות חדשה, במקום המסגרת של הדת היהודית שהלכה ונחלשה.

3. גילויי האיבה כלפי היהודים מצד השלטון ומהחברה במזרח אירופה. במדינות מזרח אירופה היו גילויי האיבה והאנטישמיות כלפי היהודים אלימים יותר מאשר במדינות מערב אירופה ומרכזה. יהודי רוסיה ספגו אלימות פיזית מצד החברה, ולא רק שנאה מילולית ואפליה חברתית כפי שהיה ביתר מדינות אירופה. האלימות הפיזית ברוסיה הגיעה לשיאה בשני פוגרומים (התפרעות אלימה של המון אדם):

- הסופות בנגב - פוגרומים שהתרחשו בשנים 1881-1882 בדרום-מערב רוסיה, שבהם נרצחו ונפצעו יהודים רבים ורכושם נבזז.

- פוגרום קישינב - פוגרום שבוצע ביהודי העיר קישינב בשנת 1903. בפוגרום נרצחו עשרות יהודים. **האנטישמיות וגילויי האלימות הפיזית כלפי היהודים במזרח אירופה, הובילו רבים מהם לעזוב את מזרח אירופה. חלק קטן מהמהגרים בחר להגיע לארץ ישראל.**

4. השפעת רעיונות הלאומיות והפעילות של התנועות הלאומיות במאה ה-19 באירופה על היהודים. רעיונות הלאומיות באירופה והצלחתן של תנועות לאומיות אחרות עוררו את צמיחת הלאומיות בעם היהודי בשני אופנים:

- **הצלחתן של תנועות לאומיות באירופה הובילה יהודים להכיר בכך שגם העם היהודי, כמו עמים אחרים, הוא עם בעל היסטוריה, שפה, מוצא, מנהגים ומסורות משותפות,** ועל כן גם העם היהודי ראוי למדינה משל עצמו.

- דחיית היהודים מקבוצת ההשתייכות הלאומית - התגבשות עמים באירופה הובילה לדחיית המיעוטים שלא נתפסו כחלק מהלאום. **היהודים, כמו מיעוטים אחרים, נדחו מהחברה האירופאית, ונתפסו כמיעוט, ולא כחלק מהלאום.** דחייה זו הובילה יהודים רבים לזהות את עצמם כחלק מהלאום היהודי.

חזרה ותרגול:

התנועה הלאומית היהודית המודרנית – הציונות

ודאו שהבנתם: שאלות לסיכום הנושא

1. הסבירו מדוע עיכבה האמנציפציה את צמיחת הלאומיות היהודית.
2. מדוע התאכזבו יהודים רבים מן האמנציפציה? הסבירו כיצד הובילה אכזבה זו לצמיחת לאומיות יהודית.
3. הסבירו כיצד תהליכי החילון בעם היהודי והחשש מפני אובדן הזהות היהודית הובילו לצמיחת הלאומיות היהודית.
4. מה היו מאפייניה של האנטישמיות במזרח אירופה, וכיצד הובילה לצמיחת הלאומיות היהודית?
5. הסבירו כיצד הובילה הצלחתן של תנועות לאומיות באירופה להתעוררות הלאומיות היהודית.

שאלות בנוסח בחינת הבגרות

1. הסבירו כיצד בטווח הקצר עיכבה האמנציפציה את צמיחת הלאומיות היהודית באירופה, וכיצד בטווח הארוך הובילה האמנציפציה לצמיחת הלאומיות היהודית באירופה.
2. הסבירו כיצד השפיעו תהליכי חילון והשכלה בעם היהודי על יצירתה של זהות יהודית לאומית מודרנית.

פועלו של הרצל להקמת התנועה הציונית ולארגונה

תחנות בחייו של הרצל

היכן אני ממוקם בפרק הראשון?

1. הלאומיות המודרנית באירופה במאה ה-19.
2. התנועה הלאומית היהודית המודרנית - הציונות.
3. פועלו של הרצל להקמת התנועה הציונית ולארגונה.
4. פעולותיהם של הציונים בארץ ישראל עד מלחמת העולם הראשונה.
5. התנועה הציונית והיישוב היהודי בארץ ישראל בזמן מלחמת העולם הראשונה.

- הרצל נולד בהונגריה בשנת 1860 למשפחה יהודית בורגנית. משפחתו של הרצל ניצלה את האמנציפציה, והשתלבה בחברה הגרמנית ובתרבותה.
- הרצל למד משפטים באוניברסיטה בווינה. **כסטודנט נתקל באירועי אנטישמיות, ובשל התבטאויות גזעניות כלפי היהודים אף פרש מאגודת הסטודנטים.**
- לאחר סיום לימודיו ניסה לפתח קריירה כמחזאי, אך לא זכה להצלחה רבה.
- הרצל עבד ככתב העיתון "נויה פריה פרסה", ובשנת 1891 מונה לכתב העיתון בפריז. **בעת שהותו בצרפת ככתב העיתון, המדינה הראשונה שהעניקה ליהודים אמנציפציה, נחשף לקושי חברתי של היהודים להשתלב כשוויים בחברה.** אף שחלפו כ-100 שנים ממתן אמנציפציה בצרפת, גילויי האנטישמיות טרם פסקו. אירוע אנטישמיות משמעותי שסיקר הרצל היה פרשת דרייפוס. דרייפוס, קצין יהודי בצבא צרפת, הואשם בריגול. העובדה שדווקא דרייפוס, ביטוי להצלחת האמנציפציה ולהשתלבות היהודים בחברה, הואשם בריגול ולא התקבל כשווה, וכן העובדה כי היהודים כולם הואשמו בחוסר נאמנות לצרפת, ולא רק דרייפוס, הובילו את הרצל להבין כי היהודים לא יוכלו להתקבל כשוויים באירופה.

בעיית היהודים והפתרון המוצע לה בספרו של הרצל "מדינת היהודים"

בשנת 1896 פרסם הרצל את הספר "מדינת היהודים". הספר תורגם לשפות רבות, והיה לרב מכר. בספר ניסח הרצל את בעיית היהודים כפי שראה אותה, והציע דרך לפתרון.

על פי הרצל, בעיית היהודים הייתה היותם של היהודים מיעוט לאומי בתוך רוב לאומי. המציאות של מיעוט לאומי בקרב עם אחר מעוררת חשד ושנאה, שלא יוכלו לבוא על פתרונם. האמנציפציה העניקה ליהודים שוויון חוקי, אך הובילה לשילוב חברתי של היהודים. לדברי הרצל, גם הגירה למדינה שאין בה אנטישמיות לא תועיל, שכן לאחר זמן מה תתעורר אנטישמיות בשל המפגש בין היהודים, מיעוט לאומי, עם חברת הרוב.

הפתרון שהציע הרצל היה הקמת מדינה שבה יהיו היהודים רוב לאומי, ולא מיעוט. על פי הרצל, לא הייתה חשיבות לארץ שבה תוקם מדינת היהודים, הוא העלה את האפשרות של ארץ ישראל אך